„Vithánvár omladékai”

László János[1]

A Vértes hegység legimpozánsabb várromja Vitány, amely még napjainkban is rabul ejti az arra túrázókat. 1598. évi felrobbantása után sosem merült feledésbe, azonban későbbi sorsa is nagyban függött az emberi szándékoktól és szükségletektől. A következőkben annak összefoglalására teszünk kísérletet, miként alakult a sorsa a 2010-es évekig, a tervszerű régészeti kutatások és a falak állagmegóvásának megindulásáig.

A vár ritkábban fotózott oldala keletről
fotó: László János

Az erősséget a tizenöt éves háború harcai során robbantották fel a magyar–osztrák csapatok, nehogy az ellenséges török seregek használhassák az egyébként már katonailag elavulttá vált várat. Utána sokáig nem hallunk felőle, majd a törökök kivonulása után a kocsi lakosok a területet megszerző Esterházy-családhoz fordultak, hogy engedélyezzék a vár köveinek felhasználását építkezési célokra. Ez adta a második nagyobb lökést a vár pusztulásához. Valószínűleg először nem is a falak köveit szállították el, hanem a rendelkezésre álló nagyobb, faragott, díszes köveket, amelyek jól jöhettek az ottani építkezésekhez.

A 18. század elején Bél Mátyás is tudósított a várról Komárom vármegye leírása során: „A (vár)hegy hosszúkás, de az épület egyáltalán nem nagy. (…) Mindenfelől völgyekkel és erdőkkel van körülvéve, s bár az a hegy és csúcs, amelyen a vár volt, kiemelkedik az erdők fölé, mégis mindkétfelől magasabbak a többiek, amelyekről könnyűszerrel lehetett ostromolni a várat.” Bél ugyan nem minden általa leírt helyszínen járt, azonban információforrásai meglehetősen pontosan írták le a környék természeti viszonyait. Sajnálatos módon kimaradt a könyvből a vár pontosabb bemutatása: a falak akkori – vélhetően jobb – fizikai állapotának leírása elősegíthette volna napjaink rekonstrukciós kísérleteit. Nem vethetjük ezt szemére, hiszen akkor még más szemmel, korántsem megmentendő emlékként néztek a múlt örökségére. Fényes Elek Komárom megye bemutatásakor, 1848-ban szintén megemlítette „Vithánvár omladékait”, amelyet akkor Kapberekpuszta határához soroltak. A bemutatás mélysége hasonlóan felületes volt, de munkájának nem is ez volt az elsődleges célja. Részletes leírással szolgált viszont a várról Nácz József vértessomlói plébános, aki az Archaeologiai Közlemények című folyóirat 1899. évi számában nemcsak a vár történetét ismertette, hanem Csernó Geyza váralaprajzát és az általa készített metszetet is közölte.

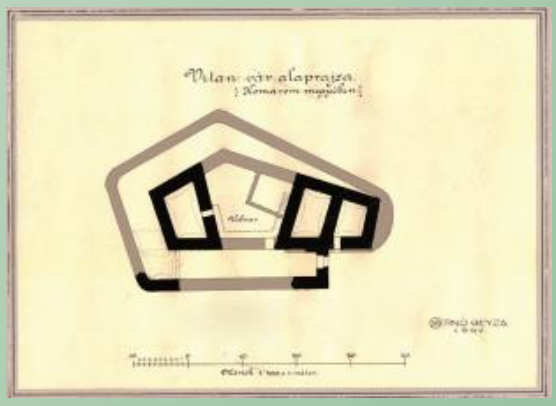

Csernó Geyza alaprajza (NÁCZ 1899 alapján)

[1] A szerző régész főmuzeológus, a tatai Kuny Domokos Múzeum munkatársa.

Jóllehet a történeti adatok és a belőle levont következtetések erős kritikára szorulnak, az alaprajz a legstabilabb támpontnak bizonyul a régészeti kutatás számára, hiszen az akkor látható felszíni részeket majdnem teljesen pontosan dokumentálta, ezt az azóta folyó régészeti kutatás is bebizonyította. Ez a pontosság már nem mondható el Könyöki József tevékenységéről, aki Magyarország s a közelebbi vidék, így Gesztes és Csókakő várait lerajzolta, alaprajzi vázlatokat készített mindegyik helyszínen. Ő járt Vitánynál is, az itt készített rajzait a Műemlékek Országos Bizottsága megvásárolta. (3. kép)

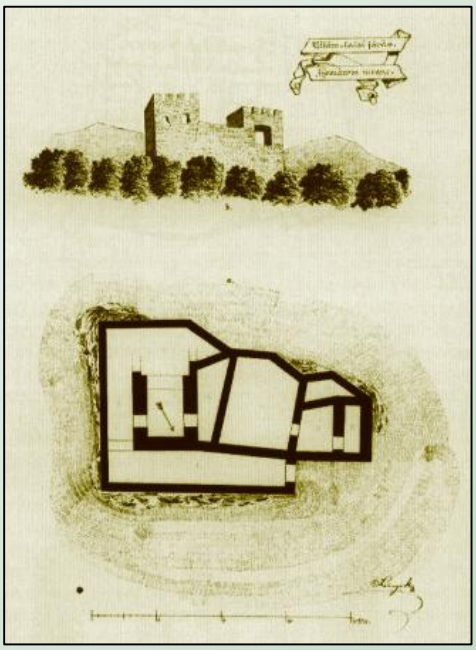

Könyöki József váralaprajza (FORSTER 1905 alapján)

Ha összevetjük alaprajzát a Csernó-félével és a napjainkban látható falakkal, még a laikus számára is szembetűnő az eltérés… Mindezek ellenére a 20. század elején készült műemlékjegyzékbe ezek az adatok kerültek be.

Említésre méltó még Soós Elemér személye és munkássága, aki várrajongóként és a magyarországi várak kutatójaként kétszer is járt a vitányi romoknál, s alaprajzi vázlatot készített. Annak ellenére, hogy katonatiszt volt, a precizitás olykor hiányzott munkáiból, így a várnál készült alaprajz sem teljesen megbízható. Összevetve Csernó Geyza felmérésével, eltéréseket figyelhetünk meg. Összességében úgy tűnik, a Csernó-féle alaprajzot vette alapul, kissé átalakítva azt. Kétségtelen előnye viszont munkájának az, hogy már feltüntette a várfalakon kívül elhelyezkedő, a várat körülölelő sáncot.

A 20. század első felében megjelenő munkák (így a Borovszky Samu által szerkesztett Komárom megyét bemutató monográfia, illetve a revíziós láz idején, 1938-ban megjelent Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék múltját és jelenét bemutató kiadvány) röviden összefoglalták a vár történetét, egymástól átvéve – olykor téves – adatokat. A túramozgalmak fellendülésével párhuzamosan egyre több, rövidebb híradást olvashatunk ebből az időszakból, így például a környék meghatározó helyi lapjában, a Tata-Tóvárosi Híradóban is. Ezek a cikkek vagy a táj szépségét, a környék festői voltát, esetenként ritkábban röviden a vár történetét írták le.

A második világháború után a várakra irányuló figyelem továbbra sem csökkent, ennek köszönhetően Méhes Gábor, a műemlékekkel foglalkozó akkori hivatal munkatársa a helyszínen járva 1952-ben részletes felmérést készített a romok állapotáról. Nemcsak az akkor megismerhető felszíni alaprajzot rögzítette, hanem a felmenő falakat is lerajzolta. Munkájában azért apróbb pontatlanságok megfigyelhetők, tehát teljes biztossággal az ő rajzai sem használhatók. Az elkövetkezendő években sajnos a romokat nemcsak az időjárás viszontagságai károsították, hanem amatőr ásatások is megbolygatták a vár területét. Különösen az 1980-as években. Ez nem csak azért volt káros, mert a falak állapotát veszélyeztették a kincskeresők, hanem azért is, mert régészeti kultúrrétegeket semmisítettek meg. (Kultúrréteg tartalmazza azokat az információkat és leleteket, amelyek segítenek meghatározni a vár építéstörténetét, valamint egyéb hasznos ismeretanyag megszerzését teszik lehetővé.) Sajnálatos esemény volt, amikor az 1990-es évek végén a vár északi magas épülettömbjének mintegy emelet magasságú szakasza leomlott. Mindezt csak alapos falrekonstrukcióval lehetett volna megelőzni, azonban az idő tájt erre sem anyagi forrás, sem szándék nem állt rendelkezésre. A 2010-es években fellendült az érdeklődés Vitányvár iránt. Köszönhető ez annak, hogy az országban több helyen

civil kezdeményezések vették kezükbe halódó váraink sorsát, ez várt Vitányra is. A várunk esetében a civil szándék kevésbé bizonyult sikeresnek és eredményesnek, mint más helyszíneken. De ez már egy másik összefoglaló témája lehetne… Ugyanúgy, mint a vár régészeti feltárásának eddigi eredményeit bemutató írás, amelyre majd egy következő alkalommal kerül sor.

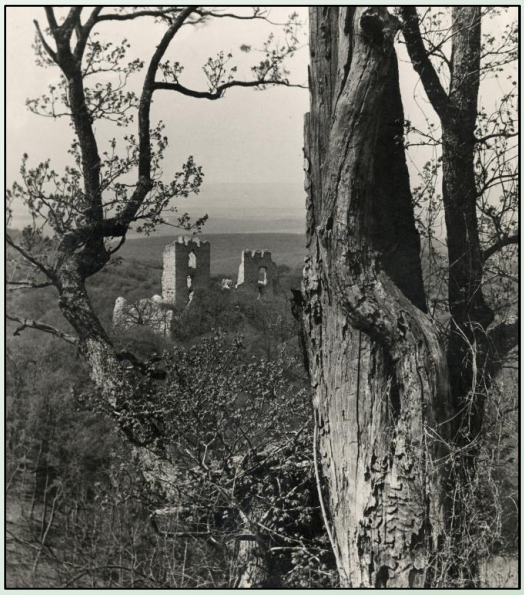

A vár archív képen a 20. század első feléből.
A kép forrása: Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ Adattára: 028.963

Felhasznált és ajánlott irodalom:

- FORSTER 1905
  Szerkesztette: Forster Gyula) Magyarország műemlékei I-II. Budapest 1905.
- G. SÁNDOR 1968
  G. Sándor Mária: A Vértes hegység középkori várai. Komárom Megyei Múzeumok Közleményei 1. (1968)
- KARCZAG 2008
  Karczag Ákos: Vitány-vár romjainál. Várak, kastélyok, templomok IV/1 (2008)
- LÁSZLÓ 2014
  László János: Egy méltatlanul elhanyagolt vár a Vértesben: Vitány. Kuny Domokos Múzeum Közleményei 19 (2014).
- NÁCZ 1899
  Nácz József: A Vértes vidékének történelmi műemlékei. Archaeologiai Közlemények XXII (1899)

Bárdos István művelődéstörténész volt a vendégünk

Csombor Erzsébet

A Helischer József Városi Könyvtár *„Köztünk élnek”* című sorozata folytatódik 2016-ban. A harmadik sorozat első vendége **dr. Bárdos István** művelődéstörténész volt 2016. január 18-án.

Dr. Bárdos István 1945-ben Battonyán született. A vegyes nemzetiségű faluban töltötte ifjúkorát és a falusi könyvtárban szerette meg a könyveket, a könyvtárat. Tanulmányai mellett elvégzett egy alapfokú könyvtáros tanfolyamot és magától értetődő volt, hogy könyvtár - népművelő szakra felvételizik. 1964-ben vették fel Debrecenben a főiskolára, ahol olyan tanárokkal találkozott, mint Sós Pál, aki művelődéstörténetet tanított. A debreceni főiskolai és egyetemi évek alapozták meg a képzőművészet és a tudomány iránti elköteleződését és későbbi pályáját. Feleségét is ott ismerte meg – 1968-ban házasodtak össze.

1965-ben átköltözött a család Tatabányára. Társadalmi ösztöndíjasokként a megyei döntés Kisbérre helyezte a házaspárt, ahol lakást is kaptak. Kisbéren kultúrház igazgató volt. A színvonalas munka elhozta számára az ismertséget, ennek köszönhető, hogy felfigyelt rá az akkori városvezetés, és meghívták dolgozni az esztergomi városházára. 1973-ban már a kislányukkal együtt költöztek a városba. A hivatalban a népművelési felügyelő feladatkört látta el. Az eredményes munka érdekében először megismerkedett Esztergom értelmiségének tagjaival, eredményeikkel, és igyekezett olyan rendezvények, kiállítások sorát megvalósítani, amellyel a kulturális és tudományos színvonalat emelni lehetett.

Nem volt egyszerű a helyzete, mert a háttérbe szorított, de mégis a katolikus egyház központjának számító városban az egyház és a párt között kellett lavíroznia. Nem sikerült Somogyi Csizmadia Károly esztergomi kanonok lakásául szolgáló

épületen emléktáblát elhelyezni, mert a pártbizottság megakadályozta; de a szentgyörgymezői temetőkápolna falára felkerült az emléktábla.

A *Fotóbiennálé* 1978-ban indult, azonban az avantgard művészek kiállításai nem arattak osztatlan sikert a vezetőség köreiben. Bárdos István vállalta ezeket a kiállításokat, mert véleménye szerint a művészet dolga a társadalmi kritikai elemek megjelenítése. A város zenei életében kiemelkedő helyet foglalt el az 1973-ban indult *Gitárfesztivál*, amelynek a szervezésében dr. Bárdos István oroszlánrészt vállalt a fesztiválnál betöltött különböző pozícióiban.

dr. Bárdos István. Fotó: Nyáry Andrea

Számos civil szervezetben végzett titkári és könyvszerkesztői feladatokat. Az ő nevéhez fűződik az *Esztergom Évlapjainak* a szerkesztése, és mérföldkőnek számít a megyei *Kultsár István Kiadói Alapítvány* által megjelentett *Esztergomi Stúdiumok* könyvek kiadása. Beke Margittal találták ki az *„Egyházak a változó világban”* című nemzetközi konferenciát, amelyen a katolikus egyháztörténészek mellett megszólaltak a protestáns egyházak képviselői is. A színvonalas konferencia előadásai könyv formában itt jelentek meg. A könyv jelentőségére utal, hogy Paskai László ajándékba adott egy példányt a pápának II. János Pálnak. 1996-ban lépett be a *Szent György Lovagrend*be, ahol a nyári egyetemek fő szervezője, a tudományos konferenciákat az országon belül és 2010-től időnként a határon kívül rendezik meg. Az első határon túli rendezvény Gyergyószárhegyen valósult meg.

Hivatali ideje alatt napi feladatai mellett a tudományos munka, publikációk töltötték ki az életét. Számos civil szervezettel volt kapcsolata, így nyugdíjazása után is megtalálta a helyét a különböző egyesületekben, mint az *Esztergomi Művészek Céhe*, *Muravidék Kulturális Egyesület*, *Balassa Bálint Társaság*. Jelenleg is több könyvön dolgozik. Ezt a rendkívül szerteágazó tevékenységet, gazdag életet támogatta a felesége, aki biztosította számára a nyugodt, alkotó légkört.

A beszélgetést *Sinkó Gyula* vezette, aki most is alapos felkészültségről tett tanúbizonyságot. Kérdései nyomán még azok is sok új információval gazdagodtak, akik már ismerték a vendéget.

Bárdos István életrajza

Dr. Horváth Géza

Született 1945. szeptember 27-én. Battonyán
Érettségi: 1964. Battonya, Mikes Kelemen Gimnázium
Lakóhelyek: 1965-ig Battonya, 1965-1968: Kisbér, 1973-tól Esztergom
1968-tól nős, egy leánygyermek édesapja
Első diploma: 1968. Felsőfokú Tanítóképző Intézet, népművelés-könyvtár szak, Debrecen
Másoddiploma: 1977: Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Debrecen. Okleveles közművelődési előadó, bölcsész diploma
1981: KLTE egyetemi doktorátus, kultúra filozófia, művelődéstörténet szakirány

Munkahelyei:
1968-1973: Erkel Ferenc Művelődési Ház igazgató, Kisbér
1973-1989: Esztergom városi Tanács Művelődési Osztálya. Közművelődési felügyelő, majd főmunkatárs
1989-től 2007 június 30-ig a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzati Hivatalának vezető főtanácsosa, közgyűjteményi és közművelődési referense. Feladata a megyében működő közgyűjtemények, közművelődési intézmények, civil szervezetek, és az ezekhez kapcsolódó tudományos tevékenység koordinálása, gondozása.

Tudományos és közéleti tevékenysége

1970-es évek elejétől aktív kutatóként, helytörténeti, művelődéstörténet, egyháztörténeti kutatásokat folytat. Kutatási eredményeit folyamatosan publikálja.

Fő kutatási területe az Esztergomi Érsekség országos és helyi művelődéspolitikája, a megye településeinek története, civil szervezetek története, a megye XX. századi kulturális, művészeti élete. E témakörökben több kötet, számtalan tanulmány írója, kötetek sorának szerkesztője.

Kulturális tisztségei:

1979-ben az 1946-ig működött Balassa Bálint Társaság újjáalakulásának egyik kezdeményezője és tagja, 1983-tól elnökségi tagja.

1979-: Magyar Népművelők Egyesülete tagja 1979-től.

1980-1985: Magyar Népművelők Egyesülete Komárom Megyei területi szervezetének elnöke

1985-1990: Magyar Népművelők Egyesülete Komárom Megyei Területi szervezetének elnökségi tagja

1983-2015: főszerkesztője a Balassa Bálint Társaság Esztergom Évlapjai című kiadványának.

A Magyar Népművelők Egyesülete Komárom Megyei Területi szervezete elnökségi tagja 1980-tól, elnöke 1985-1990.

1991-2004-igtagja és titkára a Komárom -Esztergom Megyei Művelődési Ifjúsági és Közösségfejlesztési Alapítvány Kuratóriumának,

1991-2013: Kultsár István Társadalomtudományi és Kiadói Alapítvány kuratóriumának titkára

1991-1999-ig dr. Beke Margit, majd dr. Hegedűs András Prímási Levéltár igazgatóval szervezője az „Esztergomi Stúdiumok" című egyháztörténeti konferenciasorozatnak, társszerkesztője a konferencia előadásainak írásos változatait tartalmazó köteteknek, 1992-től a Kultsár István Társadalomtudományi és Kiadói Alapítvány Kuratóriumánaktitkára. 1992-től tagja,

1992-2000-ig tagja az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság Településtörténeti Munkabizottságának,

1975-1992: az Esztergomi Nemzetközi Gitárfesztivál szervező titkára, 1992-2002: Szendrey-Karper László Nemzetközi Gitárfesztivál generáldirektora

1992-2002:Szendrey-Karper László Nemzetközi Gitárfesztivál Alapítvány Kuratóriumának titkára, 2002-2007: a Kuratórium tagja.

1994-2006: Révai Új Lexikona szerkesztőbizottsága tagja, a megyei szócikkek írója, szerkesztője

1995: Magyary Zoltán Népfőiskolai Társaság alapító tagja

1996-: Szent György Lovagrend lovagja.

2001-2008: Szent György Lovagrend Oktatási Tagozat vezetője

2008: a Szent György Lovagrend Komárom-Esztergom megyei priorja

2009- a Szent György Lovagrend magisztrátusának tagja, helyettes kincstartó, a Nyári Egyetem főszervezője

1995-2008: Dr. Magyar Györggyel közösen szervezője a Lovagrend Esztergomban lebonyolított Középkori Akadémiájának, majd a jogutód Nyári Egyetemnek

2003-2006: Párkányi Képzőművész Kör tiszteletbeli tagja

2007-:Esztergomi Művészek Céhe tagja 2007

Ösztöndíjai:

Komárom Megyei Tanács Ösztöndíja 1979., 1986.

MM. Közműv. Koordinációs Főosztálya és az Állami Ifjúsági és Sport Hivatal ösztöndíja 1988.

Kitüntetései

1982: Szocialista Kultúráért

1984: Babits Mihály Emlékplakett

1990: Miniszteri Dicséret

1993:Szendrey-Karper László Emlékplakett

2003: „Esztergomért" emlékplakett

2004: Szent György Lovagrend piros hadiszalagon függő, Szent Koronával és Anjou-liliomokkal ékesített tiszti keresztje

2006: Komárom-Esztergom megyéért szakmai díj,

2008: Szent György Lovagrend tiszti keresztjének a Szent Koronával és babérokkal ékesített csillaga

2010: Szent György Lovagrend Szent Koronával ékesített lovagkeresztje

2012: Szent György Lovagrend „Anjou pajzs"

Könyvbemutató: A Táti-szigetek és természeti értékei

Krakó László

December 9-én került bemutatásra Krakó László fenti című könyve a Kultúrházban. Az alábbiakban a szerző ismerteti a kiadványt.

A könyv saját (senki által fel nem kért, vagy javasolt) elhatározásból született. A közel negyvenöt év (mint táti polgár), a harmincnégy itt eltöltött tanítási év, és egy sor más személyes kötődés Tát-hoz, motivált arra, hogy ezt, a sziget, a falu és természeti értékei kapcsolatát megírjam. Aktuálissá teszi ezt az a tény is, hogy Tát település múltjának és jelentős természeti értékekkel bíró fontos részének története az eddig megjelent krónikákból hiányzik. Értékeiről kevés, vagy csak a szűk szakma számára készült néhány kiadványban olvashatunk.

Krakó László, Mikola Sándor-díjjal kitüntetett fizikatanár a táti híradónak adott interjúja alkalmával, 2015 februárjában. A kép forrása: https://www.youtube.com/watch?v=e5g2AnMk9fc

A tartalomból: Az első három rövid fejezet a Duna geológiai történetével, eredetével ismerteti meg az olvasót. A Táti-szigetcsoport a dunai szigetek rangsorában hol helyezkedik el, az a következő fejezetben található. A szigetcsoport története, természeti értékeinek kialakulása elválaszthatatlan a hozzákapcsolód földrajzi környezet nélkül, úgymint a patakok: a Mogyorósbányai-patak, az Únyi-patak, a Kenyérmezei-patak és a Tokodaltárói vízfolyás. A szigetekhez, a faluhoz kapcsolódó történetüket, környezeti és biológiai szerepüket kellő részletességgel tartalmazza. A Kis-Duna, a gátak és a kompok, az elkerülő út, árvízi gondok, a Kis-Duna-ág megszűnésének veszélye és megoldások, az ezekhez kapcsolódó, mára már történelemmé formálódott események, történetek, nevek Tát történetének elmaradhatatlan részeivé váltak. A következő kilenc rövidebb-hosszabb fejezet ezt foglalja össze. A szigetcsoport történetével, a gazdálkodással, vad- és erdőgazdálkodással, erdőfelújításokkal, valamint a szigeteken található vízbázissal ismerkedhet meg az olvasó a következő néhány fejezetben. A természeti értékek, védett és egyéb értékes növény- és állatfajok bemutatását kiemelten fontosnak tartottam (és tartom). A könyv ezen fejezetei és a melléklet jelentős része, részletesen bemutatja a szigetek múltbeli és jelenkori növény és állatvilágát nem csak Hopp Ferenc, hanem a Duna-Ipoly Nemzeti Park táblázatai, térképei, Barina Zoltán és más korabeli kutatók dokumentumai segítségével. A szigetcsoport mintegy kétharmada (Körtvélyes-sziget, Nyáras-sziget, Csitri-sziget) közigazgatásilag Esztergomhoz tartozik. E szigetek részei a Duna-Ipoly Nemzeti Parknak.

A Bős-Nagymarosi erőmű gátrendszerhez kapcsolódó építkezés-rombolás, a ligeterdők letarolása, a papírnyár telepítés a Csutri-ág betemetése (hivatalosan Csitri, helyi szóhasználatban Csutri) a természeti értékek jelentős tönkretételét okozta. A helyreállítási munkálatokról, a rehabilitációs tervekről szól a hasonló című fejezet. Színesebbé, érdekesebbé kívánja tenni a könyvet a vadászatról, természetvédelem történetéről és az ökológia gazdálkodás szigetbeli lehetőségeit tartalmazó írások.

A könyv tartalmát, történeteinek, adatainak igazolását közel 90 színes fotó (térkép, archív térkép és kép) teszi változatossá, növeli értékét. Hitelességét a még élő szereplők, vagy családtagjával készített interjú, a DINP eredeti dokumentumai, az elkészült anyag szak-emberek által történt véleményének figyelembe vétele adja.

A könyv megírása során felhasznált irodalom és forrásanyag a mellékelt listák alapján ellenőrizhető. Terjesztése és vásárlási lehetőség a Polgármesteri Hivatalban, valamint a Kultúrház és Könyvtárban lesz.

A rendezvényen készült kép forrása:

https://www.facebook.com/media/set/?set=a.967960093271088.1073741859.940607722672992&type=1&l=85ca0b682e